

© Ministry of Justice of the Czech Republic, www.justice.cz. [Translation already published on the official website of the Ministry of Justice of the Czech Republic.] Permission to re-publish this translation has been granted by the Ministry of Justice of the Czech Republic for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC.

© Ministerstvo spravedlnosti České republiky, www.justice.cz. [Překlad již zveřejněný na oficiální webové stránce Ministerstva spravedlnosti České republiky.] Povolení k opětovnému zveřejnění tohoto překladu bylo uděleno Ministerstvem spravedlnosti České republiky pouze pro účely zařazení do databáze Soudu HUDOC.

RADA EVROPY

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA

DRUHÁ SEKCE

VĚC HARTMAN proti ČESKÉ REPUBLICE

(stížnost č. 53341/99)

ROZSUDEK

ŠTRASBURK

10. července 2003

Tento rozsudek se stává konečným za podmínek stanovených v článku 44 odst. 2 Úmluvy. Může být předmětem formálních úprav.

Pořízený překlad rozsudku do češtiny není překladem oficiálním.

Ve věci Hartman proti České republice,

Evropský soud pro lidská práva (druhá sekce), zasedající v senátu ve složení:

p. J.-P. COSTA, *předseda senátu,*

p. A. B. BAKA,

p. Gaukur JÖRUNDSSON,

p. K. JUNGWIERT,

p. V. BUTKEVYCH,

paní W. THOMASSEN,

p. M. UGREKHELIDZE, *soudci,*

a paní S. DOLLÉ, *tajemnice sekce,*

po poradě konané ve dnech 11. března 2003 a 24. června 2003,

vynesl tento rozsudek, který byl přijat posledně uvedeného dne:

ŘÍZENÍ

1. Řízení bylo zahájeno na základě stížnosti (č. 53341/99) směřující proti České republice, kterou dne 21. března 1996 na základě dřívějšího článku 25 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) podali k Evropské komisi pro lidská práva (dále jen „Komise“) pan Jan Hartman, český a francouzský státní občan, a pan Jiří Hartman, americký státní občan (dále jen „stěžovatelé“). Druhý ze stěžovatelů zemřel dne 17. května 2002; Soud přiznal jeho synovi a jednomu z jeho zákonných dědiců panu Nicholasi Perizadu Hartmanovi procesní způsobilost nastoupit místo něj v řízení.

2. Stěžovatelé poukazovali na délku jimi zahájených restitučních řízení, na porušení jejich práva na ochranu majetku a na neexistenci právního prostředku způsobilého zjednat nápravu situace.

3. Stížnost byla postoupena Soudu dne 1. listopadu 1998, téhož dne, kdy vstoupil v platnost Protokol č. 11 k Úmluvě (článek 5 odst. 2 uvedeného Protokolu).

4. Stížnost byla přidělena třetí sekci Soudu (článek 52 odst. 1 Jednacího řádu Soudu).

5. Dne 1. listopadu 2001 změnil Soud složení svých sekcí (článek 25 odst. 1 Jednacího řádu Soudu). Stížnost byla přidělena takto obměněné druhé sekci (článek 52 odst. 1 Jednacího řádu Soudu).

6. Rozhodnutím ze dne 17. prosince 2002 senát prohlásil stížnost za přijatelnou v aspektu namítané délky řízení a neexistence příslušného právního prostředku nápravy; zbytek stížnosti prohlásil za nepřijatelný.

7. Jak stěžovatelé, tak vláda předložili svá písemná stanoviska k odůvodněnosti stížnosti (článek 59 odst. 1 Jednacího řádu Soudu).

8. Dne 11. března 2003 proběhlo v Paláci lidských práv ve Štrasburku veřejné jednání (článek 59 odst. 3 Jednacího řádu Soudu).

Jednání se zúčastnili:

– za vládu

pan	V. SCHORM,	<i>zmocněnec,</i>
paní	M. KRÁLÍKOVÁ,	
	E. VACHOVCOVÁ,	
pan	J. KMEC,	<i>konzultanti;</i>

– za stěžovatele

pánové	M. HULÍK,	<i>právní zástupce,</i>
	J. HARTMAN,	
	N. P. HARTMAN	<i>stěžovatelé.</i>

Soud vyslechl projevy pánů Schorma, Hulíka a J. Hartmana.

Jan Hartman mimo jiné vyzval senát, aby věc postoupil velkému senátu. Vzhledem k tomu, že Jan Hartman svým návrhem zjevně sledoval především tu část stížnosti, kterou Soud svým rozhodnutím ze dne 17. prosince 2002 prohlásil za nepřijatelnou, a že se vláda vyslovila proti tomuto postoupení, Soud má za to, že podmínky uvedené v článku 30 Úmluvy nebyly splněny. Projednání věci tedy bude pokračovat před tímto senátem.

SKUTKOVÝ STAV

I. OKOLNOSTI PŘÍPADU

9. Dne 31. prosince 1948 stěžovatelé tajně opustili bývalé Československo. První ze stěžovatelů žije od roku 1954 trvale ve Francii, kde byl naturalizován v roce 1968, přičemž si ponechal československé státní občanství. Druhý ze stěžovatelů se v roce 1949 usadil ve Spojených státech amerických. Dne 2. dubna 1958 získal americké státní občanství a v souladu s dvoustrannou Úmluvou o naturalizaci z roku 1928 automaticky pozbyl československé státní občanství. Dne 9. listopadu 1999 opět nabyl české státní občanství.

10. Po emigraci stěžovatelů jim byl zabaven veškerý jejich nemovitý majetek, a to čtyři nemovitosti v Praze, vila a přilehlé pozemky v Želízech, jakož i movité věci, včetně 1200 knih pocházejících z knihovny slavné pěvkyně Emmy Destinové; tento majetek byl předán do správy místním komunistickým orgánům, dne 1. července 1955 rozhodl Lidový soud v Klatovech o jeho propadnutí.

11. Po změně režimu v roce 1989 začali stěžovatelé podnikat kroky k navrácení jejich bývalého majetku.

A. Řízení týkající se pozemků v Želízech

12. Dne 17. listopadu 1992 (podle vlády dne 9. prosince 1992) podal první stěžovatel na základě zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému

zemědělskému majetku, u Okresního soudu v Mělníku žalobu na vydání pozemků v Želízech.

13. Dne 7. března 1996 se před soudem konalo ústní jednání, k němuž se nedostavil ani stěžovatel, ani jeho právní zástupce JUDr. M.; jednání bylo proto odročeno na neurčito za účelem zjištění jejich adres a doručení předvolání.

14. Ve dnech 25. dubna a 8. července 1996 vyzval soud JUDr. M., aby mu spolu s adresou stěžovatele sdělil, zda tento zamýšlí v řízení pokračovat.

Dne 23. července 1996 oznámil JUDr. M. soudu, že již stěžovatele nezastupuje a že spis předal novému právnímu zástupci, JUDr. Š. Dne 17. září 1996 JUDr. Š. sdělil soudu, že právním zástupcem stěžovatele se stal JUDr. H.

15. Dne 3. října 1996 vyzval soud JUDr. H., aby mu předložil plnou moc, sdělil adresu stěžovatele a oznámil, zda stěžovatel na své žalobě trvá.

16. Ústní jednání bylo nařízeno na 24. října 1997, avšak obě předvolání zaslaná stěžovateli se vrátila soudu zpět. Jednání tedy bylo do doby zjištění adresy stěžovatele odročeno.

17. Dne 6. listopadu 1997 sdělil JUDr. H. místo pobytu stěžovatele. Dne 12. března 1998 založila Mgr. K. do spisu plnou moc ze dne 12. října 1996 s tím, že byla JUDr. H., jenž pobýval na stáži v zahraničí, pověřena substitucí jeho případů.

18. Ve dnech 20. dubna, 25. května a 7. července 1998 se soudce dotázal JUDr. H., zda se stěžovatel hodlá účastnit ústního jednání. JUDr. H. odpověděl, že stěžovatel souhlasí s konáním ústního jednání ve své nepřítomnosti.

19. Jednání nařízená na 19. listopadu 1998 a 17. března 1999 byla z důvodu nepřítomnosti JUDr. H. odročena.

20. Dne 24. května 2000 se JUDr. H. nedostavil k ústnímu jednání, přestože mu bylo předvolání doručeno. Téhož dne vydal okresní soud rozsudek, kterým zamítl žalobu směřující k určení, že první stěžovatel je vlastníkem pozemků v Želízech.

21. Dne 29. září 2000 se stěžovatel odvolal.

22. Dne 27. listopadu 2000 soudce odvolacího soudu vrátil spis okresnímu soudu, neboť z něj jasně nevyplývalo, zda byl rozsudek doručen žalovaným L. D. a F. D.

23. Dne 22. února 2001 byl rozsudek ze dne 24. května 2000 doručen právnímu nástupci L. D. a F. D., kteří mezitím zemřeli.

24. Dne 11. října 2001 byl spis znovu předložen odvolacímu soudu.

25. Dne 5. listopadu 2001 zrušil Krajský soud v Praze rozsudek soudu prvního stupně a vrátil věc okresnímu soudu k dalšímu řízení.

26. Dne 26. března 2002 vyzval okresní soud stěžovatele, aby upřesnil jména žalovaných a doplnil svá tvrzení. Tato výzva mu byla doručena dne 2. dubna 2002 a pro poskytnutí požadovaných informací byla stanovena desetidenní lhůta.

27. Dne 22. května 2002 soud odmítl žalobu stěžovatele s tím, že neodstranil vady žaloby ve stanovené lhůtě.

28. Dne 10. června 2002 se stěžovatel proti tomuto rozhodnutí odvolal. Soud jej vyzval k doplnění odvolání, což stěžovatel neučinil.

29. Dne 4. září 2002 krajský soud odmítl odvolání stěžovatele ze dne 10. června 2002; podle vlády byla věc pravomocně skončena dne 2. října 2002.

B. Řízení týkající se rodinné vily v Želízech

30. Dne 18. října 1995 (podle vlády dne 23. října 1995) podal druhý stěžovatel u okresního soudu v Mělníku proti současným držitelům vily a pozemků v Želízech restituční žalobu.

31. Na 5. května 1999 bylo nařízeno ústní jednání, na němž měl stěžovatel možnost předložit písemné důkazy. Dne 5. května 1999 bylo jednání odročeno na neurčito.

32. Dne 13. května 1999 se právní zástupce stěžovatele dostavil k Okresnímu soudu v Mělníku; zde se dozvěděl, že majetek v Želízech byl převeden darovací smlouvou uzavřenou dne 10. února 1995 na jistého J. L. Ten v roce 1997 zastavil majetek ve prospěch dvou českých bank. Vilu i pozemky údajně nedávno odkoupil P. K.

33. Dne 29. července 1999 vyzval soud právního zástupce JUDr. H., aby mu sdělil, zda jeho klient trvá na své žalobě. Dne 11. srpna 1999 JUDr. H. informoval soud, že svého klienta v této věci kontaktoval. Dne 22. listopadu 1999 soudu sdělil, že mu stěžovatel ohledně pokračování v řízení nedal doposud žádné pokyny.

34. Dne 17. března 2000 se JUDr. H. omluvil z ústního jednání nařízeného soudem na 5. dubna 2000.

35. Dne 5. dubna 2000 vydal soud ve věci rozsudek, kterým zamítl žalobu druhého stěžovatele; tento rozsudek nabyl právní moci dne 5. července 2000.

C. Řízení týkající se nemovitostí v obvodu Městské části Praha 7

36. Dne 17. října 1995 (podle vlády dne 25. října 1995) podal druhý stěžovatel na základě zákonů č. 87/1991 Sb. a č. 119/1990 Sb. proti Městské části Praha 7 žalobu na vydání nemovitostí.

37. Dne 10. dubna 1997 se věci konalo ústní jednání.

38. Dne 20. dubna 1997 vyzval Obvodní soud pro Prahu 7 stěžovatele, aby se vyjádřil k otázce svého občanství, což tento učinil dne 14. června 1997. Dne 6. května 1997 soud obdržel od Ministerstva vnitra přípis týkající se přezkoumání státního občanství stěžovatele. Dne 15. června 1997 předložil stěžovatel soudu své doplňující stanovisko ke sporu.

39. Závěrem ústního jednání konaného dne 5. března 1998 soud zamítl žalobu stěžovatele s odůvodněním, že nesplňuje podmínku českého občanství a nemůže tudíž získat požadované nemovitosti zpět.

40. Dne 19. června 1998 podal stěžovatel k Městskému soudu v Praze odvolání s tím, že podmínka českého státního občanství měla být považována za bezvýznamnou, neboť v okamžiku konfiskace svého majetku byl českým občanem.

Dne 9. listopadu 1999 obdržel stěžovatel v souladu se zákonem č. 193/1999 Sb. osvědčení o nabytí českého státního občanství vydané Městskou částí Praha 7 a stal se k tomuto dni státním občanem České republiky.

41. Dne 9. listopadu 2000 podal stěžovatel proti Městské části Praha 7 další žalobu na vydání poloviny předmětných nemovitostí. Ústní jednání bylo nařízeno na 6. srpna 2002.

42. Dne 10. ledna 2002 zamítl Městský soud v Praze odvolání proti rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 7, podaného druhým stěžovatelem dne 19. června 1998. Toto rozhodnutí bylo tedy potvrzeno a nabylo právní moci dne 11. února 2002.

II. RELEVANTNÍ VNITROSTÁTNÍ PRÁVO A ROZHODOVACÍ PRAXE

Ústavní právo

43. Podle článku 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod má každý mimo jiné právo na to, aby jeho věc byla projednána bez zbytečných průtahů.

Zákon č. 335/1991 Sb., o soudech a soudcích (ve znění platném ke dni, kdy došlo k předmětným skutečnostem)

44. Podle ustanovení § 5 odst. 1 jsou soudci povinni rozhodovat nestranně, spravedlivě a bez průtahů.

45. Ustanovení § 6 odst. 1 stanoví, že na orgány státní správy soudů (předsedy soudů, Ministerstvo spravedlnosti) se lze obracet se stížnostmi na postup soudu, jde-li o průtahy v řízení nebo nevhodné chování soudních osob a nebo narušování důstojnosti řízení před soudem. Stěžovatel má právo na informace o opatřeních, která kontrolní orgán přijal na základě jeho hierarchické stížnosti; tato stížnost však nedává stěžovateli subjektivní právo, aby se na státu domohl výkonu jeho kontrolních pravomocí.

Zákon č. 58/1969 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou rozhodnutím orgánu státu nebo jeho nesprávným úředním postupem (účinný do 15. května 1998)

46. Podle ustanovení § 18 odst. 1 stát odpovídá za škodu způsobenou v rámci plnění úředních úkolů osobami nadanými veřejnou mocí.

Objektivní odpovědnost státu nastává, jsou-li současně splněny následující tři podmínky: existence vyčíslitelné materiální škody, nesprávný úřední postup státního orgánu a příčinný vztah mezi nimi.

47. Vláda ve svém vyjádření cituje dva případy (sp. zn. 3 C 305/96 a 13 C 368/99), v nichž byla navrhovateli z důvodu průtahů v řízení na základě tohoto zákona přiznána náhrada materiální škody.

Zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem (účinný od 15. května 1998)

48. Ustanovení § 13 stanoví, že stát odpovídá za škodu způsobenou nesprávným úředním postupem. Nesprávným úředním postupem je také porušení povinnosti učinit úkon nebo vydat rozhodnutí v zákonem stanovené lhůtě. Právo na náhradu škody má ten, jemuž byla nesprávným úředním postupem způsobena škoda. Podle ustanovení § 31 odst. 2 zahrnuje náhrada škody náhradu nákladů řízení, které poškozenému vznikly v řízení, v němž

došlo k nesprávnému úřednímu postupu, pokud tyto náklady s nesprávným úředním postupem souvisí.

Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu

49. Podle ustanovení § 82 odst. 3, bylo-li vyhověno ústavní stížnosti, Ústavní soud:
a) zruší napadené rozhodnutí orgánu veřejné moci, nebo b) jestliže porušení ústavně zaručeného práva nebo svobody spočívalo v jiném zásahu orgánu veřejné moci, než je rozhodnutí, zakáže příslušnému orgánu, aby v porušování práva pokračoval, a přikáže mu, aby, pokud je to možné, obnovil stav před porušením.

Judikatura Ústavního soudu týkající se délky řízení

50. Podle judikatury Ústavního soudu je ústavní stížnost proti průtahům v řízení přípustná, jestliže se stěžovatel se svou hierarchickou stížností na délku řízení obrátil nejprve na orgány státní správy soudů. Je-li zjištěno porušení práva zaručeného v článku 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, může tento soud nařídít procesnímu soudu ukončit průtahy a neprodleně v řízení jednat (tak tomu bylo i v případech sp. zn. I. ÚS 313/97 a I. ÚS 112/97, které vláda cituje ve svém stanovisku); Ústavní soud však není příslušný k tomu, aby navrhovateli přiznal odškodnění.

51. V doplňujícím stanovisku ze dne 18. února 2003 vláda rozšířila výčet stávající judikatury Ústavního soudu v dané oblasti. K šestnácti nálezům uvedeným v konečném rozhodnutí o přijatelnosti stížnosti ve věci *Kuchař a Štis proti České republice* (č. stížnosti 37527/97, ze dne 23. května 2000, nepublikováno) přidala následující nálezy:

– sp. zn. III. ÚS 230/96: dne 29. května 1997 Ústavní soud odmítl stížnost na průtahy v opatrovnickém řízení, a to z důvodu, že stěžovatel přispěl k průtahům v řízení svým chováním,

– sp. zn. III. ÚS 70/97: dne 10. července 1997 Ústavní soud prohlásil, že Vrchní soud v Praze porušil právo stěžovatele na projednání věci bez zbytečných průtahů. Ústavní soud dospěl k závěru, že takové porušení může být důvodem pro zrušení pravomocného rozhodnutí pouze tehdy, způsobily-li tyto průtahy porušení dalších Ústavou zaručených práv. Pouhé průtahy v řízení tedy nejsou důvodem ke zrušení rozhodnutí,

– sp. zn. III. ÚS 218/97: v tomto nálezu ze dne 4. prosince 1997 se třetí senát Ústavního soudu pokusil rozlišovat mezi soudní a správní složkou soudní moci, průtahy způsobené přetížením soudu přičetl toliko složce správní,

– sp. zn. Pl. ÚS 6/98: dne 17. února 1998 plénium Ústavního soudu rozhodlo, že právu na projednání věci bez zbytečných průtahů odpovídá povinnost soudů dodržovat zásadu spravedlivého procesu bez možnosti dovolávat se rozlišení mezi jednotlivými složkami soudní moci,

– sp. zn. II. ÚS 342/99: dne 4. dubna 2000 Ústavní soud prohlásil, že průtahy v řízení o náhradu škody mohly způsobit porušení Ústavou zaručeného práva na soudní ochranu. Ústavní soud nařídil dotčenému soudu, aby jednal bez průtahů,

– sp. zn. IV. ÚS 599/2000: nálezem ze dne 22. ledna 2001 uložil Ústavní soud dotčenému soudu jednat bez průtahů a provést výkon rozhodnutí, který předtím nařídil. Ústavní soud prohlásil, že kritérium přiměřené délky řízení se může podle okolností daného

případu lišit a že státu přísluší zajistit dostatečný počet soudních pracovníků tak, aby toto kritérium bylo dodrženo,

– sp. zn. IV. ÚS 379/01: v tomto nálezu ze dne 12. listopadu 2001 Ústavní soud prohlásil, že samotné průtahy v již pravomocně skončeném řízení nelze pokládat za porušení článku 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. V situaci, kdy Ústavní soud nemá k dispozici žádné další prostředky k ochraně ústavně zaručených práv, by zrušení napadeného rozhodnutí bylo důvodné pouze za předpokladu, že procesní průtahy způsobí porušení zásady spravedlivého procesu nebo jiných hmotných práv zaručených Ústavou. Stěžovatelé však nic podobného netvrdili a navíc v souladu se zákonem o soudech a soudcích nepodali stížnost předsedovi soudu,

– sp. zn. I. ÚS 663/01: dne 19. února 2002 zakázal Ústavní soud dotčenému soudu pokračovat v porušování práva stěžovatele zaručeného článkem 38 odst. 2 Listiny a článkem 6 odst. 1 Úmluvy a nařídil mu projednat návrh stěžovatele bez průtahů. Ústavní soud zopakoval, že průtahy v řízení nelze ospravedlnit přetížením soudů; připomněl, že v takových případech je před podáním ústavní stížnosti nezbytné obrátit se v souladu se zákonem o soudech a soudcích se stížností na předsedu dotčeného soudu. Z této na posledním místě uvedené zásady jsou však přípustné výjimky, neboť na této stížnosti nelze trvat, pokud se jeví jako zjevně neúčinná.

PŘÁVNÍ POSOUZENÍ

I. K PŘEDBĚŽNÝM NÁMITKÁM VLÁDY

A. Neslučitelnost *ratione materiae*

52. Vláda ve své obhajobě na ústním jednání konaném dne 11. března 2003 poprvé vnesla námitku neslučitelnosti *ratione materiae* části stížnosti týkající se délky restitučních řízení vedených druhým stěžovatelem. Vláda tvrdí, že Jiří Hartman *ab initio* nesplňoval podmínku státního občanství, kterou zákon pro vydání majetku požaduje. Dle názoru vlády neexistuje z tohoto důvodu ve vnitrostátním právním řádu právo nebo povinnost, které by mohly být předmětem jakéhokoli sporu, a článek 6 odst. 1 Úmluvy tedy nelze na případ druhého stěžovatele aplikovat.

53. Soud připomíná, že článek 55 jeho Jednacího řádu stanoví, že pokud žalovaná smluvní strana hodlá vznést námitku nepřijatelnosti, musí tak učinit v písemném či ústním stanovisku k přijatelnosti stížnosti. V daném případě však bylo rozhodnutí o přijatelnosti stížnosti vydáno dne 17. prosince 2002 (viz § 6 výše).

54. Z tohoto důvodu je vyloučeno, aby vláda v tomto stádiu řízení vnesla předběžnou námitku neslučitelnosti *ratione materiae*. Otázkou aplikace článku 6 odst. 1 Úmluvy se Soud v každém případě zabýval již ve stádiu rozhodování o přijatelnosti stížnosti, aniž by tehdy jakýkoli důvod pro nepřijatelnost zjistil.

Z toho plyne, že tuto předběžnou námitku vlády je nutno zamítnout.

B. Nevyčerpání vnitrostátních právních prostředků nápravy

55. Pokud se jedná o část stížnosti týkající se článku 6 odst. 1 Úmluvy, vláda dále vznáší námitku nevyčerpání vnitrostátních právních prostředků nápravy s tím, že stěžovatelé nevyužili žádný z prostředků určených k urychlení řízení.

56. Soud připomíná, že pravidlo vyčerpání vnitrostátních právních prostředků nápravy zakotvené v článku 35 Úmluvy ukládá osobám, které zamýšlejí proti státu podat stížnost k Soudu, povinnost nejdříve využít právních prostředků nápravy, které jim poskytuje právní řád jejich země. Státy tedy neodpovídají za své úkony, dokud neměly možnost danou situaci napravit v rámci vlastních vnitrostátních právních řádů. Tato zásada se zakládá na předpokladu – který je předmětem článku 13 Úmluvy, s nímž je tato zásada úzce spjata –, že vnitrostátní právní řád nabízí pro zhojení tvrzeného porušení Úmluvy účinný právní prostředek nápravy.

57. Ve smyslu článku 35 Úmluvy musí stěžovatel využít právní prostředky nápravy, které jsou běžně přístupné a postačují k tomu, aby mu poskytly nápravu porušení, na něž poukazuje. Tyto právní prostředky nápravy musejí existovat s dostatečnou mírou jistoty jak v praxi, tak v teorii; v opačném případě se má za to, že postrádají požadovanou účinnost a přístupnost (viz mimo jiné rozsudky ve věcech *Vernillo proti Francii* ze dne 20. února 1991, série A č. 198, str. 11 a 12, § 27, a *Dalia proti Francii* ze dne 19. února 1998, *Sbírka rozsudků a rozhodnutí* 1998-I, str. 87, § 38).

58. Pokud se jedná o otázku vyčerpání vnitrostátních právních prostředků nápravy, článek 35 dále předpokládá rozdělení důkazního břemene. Je na vládě, jež nevyčerpání takových prostředků nápravy namítá, aby přesvědčila Soud o tom, že daný prostředek nápravy byl účinný a dostupný jak v teorii, tak v praxi v okamžiku, kdy došlo k předmětným skutečnostem, to znamená, že byl přístupný a způsobilý poskytnout stěžovateli nápravu porušení, na něž tento poukazuje, a že představoval přiměřenou perspektivu úspěchu. Jakmile však toto vláda prokáže, je na stěžovateli, aby dokázal, že vládou uváděný prostředek nápravy ve skutečnosti využit byl, anebo z nějakého důvodu nebyl ani adekvátní, ani účinný vzhledem ke skutkovým okolnostem případu, nebo že jisté zvláštní okolnosti stěžovatele této povinnosti zprošťovaly (rozsudek ve věci *Horvat proti Chorvatsku*, č. 51585/99, § 39, ESLP 2001-VIII).

59. Soud již uznal, že pravidlo vyčerpání vnitrostátních právních prostředků nápravy se má uplatňovat s jistou dávkou pružnosti a bez přehnaného formalismu (rozsudek ve věci *Cardot proti Francii*, ze dne 19. března 1991, série A č. 200, str. 18, § 34). Soud navíc připustil, že toto pravidlo není absolutní povahy a nelze ho automaticky použít; při kontrole jeho dodržení je třeba zohlednit okolnosti případu. To zejména znamená, že Soud musí brát realisticky v úvahu nejen prostředky nápravy obsažené teoreticky v právním řádu dané smluvní strany, ale také právní a politické souvislosti, v nichž tyto prostředky existují, jakož i osobní poměry stěžovatelů (rozsudek ve věci *Akdivar a ostatní proti Turecku*, ze dne 16. září 1996, *Sbírka* 1996-IV, str. 1210 až 1211, § 65 až 68).

60. Pokud se jedná o sdělení vlády, že stěžovatelé nepodnikli žádné kroky k urychlení řízení v dané věci, Soud připomíná, že u délky občanskoprávních řízení se argumentace ohledně prostředků, které mohl stěžovatel využít k urychlení svého řízení, vztahuje k meritu stížnosti (výše uvedený rozsudek *Horvat proti Chorvatsku*, § 46). Soud ve

svém rozhodnutí o přijatelnosti předmětné stížnosti připojil tuto námitku k rozhodování o odůvodněnosti stížnosti.

1. Argumenty stran

61. Vláda tvrdí, že v českém právním řádu existují právní prostředky nápravy preventivní povahy, a sice hierarchická stížnost a ústavní stížnost, které jsou pak doplněny o prostředek povahy kompenzační.

62. Vláda uvádí, že hierarchickou stížnost může podat kdokoli u orgánů státní správy soudnictví, a to u předsedů soudů a Ministerstva spravedlnosti, kteří jsou povinni projednat ji ve dvouměsíční lhůtě. Tato stížnost, jejíž posuzování je pružné, má za cíl upozornit příslušné orgány a může uvést do chodu „ustrnulé“ řízení.

63. Na základě ústavní stížnosti navazující na stížnost hierarchickou má Ústavní soud pravomoc přezkoumat, zda došlo k porušení základního práva na projednání věci v přiměřené lhůtě. Ústavní soud může zjednat nápravu tím, že nečinnému soudu nařídí, aby s porušováním základního práva skončil a ve věci jednal bez průtahů. Podle vlády vyplývá účinnost této stížnosti ze závaznosti vykonatelných rozhodnutí Ústavního soudu. Vláda připouští, že Ústavní soud zpravidla požaduje, aby se stěžovatel předtím pokusil o nápravu své situace prostřednictvím hierarchické stížnosti, ale zároveň tvrdí, že toto pravidlo se posuzuje pružně.

64. K případnému odškodnění vláda uvádí, že stěžovatelé měli možnost podat žalobu na náhradu škody proti státu, který je podle zákona č. 82/1998 Sb. (do 15. května 1998 zákon č. 58/1969 Sb.) odpovědný za škodu způsobenou nesprávným úředním postupem. Přestože soudy za předpokladu, že jsou splněny zákonné podmínky, běžně takovým žalobám vyhověly, vláda konstatuje, že tento prostředek nápravy není dostatečně využíván.

Připouštějíc, že doposud nebyla na základě shora uvedené žaloby přiznána žádná náhrada morální újmy, má vláda za to, že nic nebrání tomu, aby byl tento typ žaloby v konkrétních případech považován za přístupný, účinný a adekvátní prostředek nápravy. Bylo by ovšem nutné prokázat, že stěžovatelé skutečně utrpěli škodu, jejíž nápravy se nemohou na vnitrostátní úrovni domoci; způsobilo-li porušení základního práva morální újmu, potom je spravedlivým zadostiučiněním především samotné konstatování takového porušení, které může učinit Ústavní soud svým nálezem nebo které může vyplynout z přiznání náhrady materiální škody.

65. Stěžovatelé tvrdí, že ve vnitrostátním právu neexistuje prostředek způsobilý zajistit nápravu nepřiměřené délky řízení. Podle jejich mínění má hierarchická stížnost povahu pouhé žádosti bez procesních následků a neumožňuje účinnou a rychlou nápravu; ústavní stížnost je naopak podmíněna vyčerpáním dalších procesních prostředků a přispívá tak k prodlužování řízení.

Stěžovatelé rovněž tvrdí, že zákon č. 82/1998 Sb. obsahuje pouze obecná ustanovení a nestanoví konkrétní lhůtu, v níž by měl soud jednat. Stěžovatelé dále zdůrazňují, že tento zákon neupravuje žádnou náhradu morální újmy, neboť umožňuje náhradu pouze skutečné materiální škody nebo ušlého zisku.

2. Hodnocení Soudu

66. Soud v první řadě poznamenává, že hierarchickou stížnost, na niž poukazuje vláda, nelze považovat za účinný prostředek nápravy, neboť účastníkovi řízení nepřiznává subjektivní právo na to, aby na státu vymohl výkon jeho kontrolní pravomoci (*Kuchař a Štis* (rozh.), viz výše).

67. Soud dále uvádí, že pokud český Ústavní soud konstatuje, že řízení, které je předmětem ústavní stížnosti, trpí průtahy přičitatelnými určitému soudu, může tomuto soudu nařídit, aby s těmito průtahy skoncoval a v řízení bez odkladu pokračoval. Připustíme-li, že takto uložená povinnost může ve svém důsledku urychlit průběh řízení v případě, že je okamžitě respektována příslušným soudem, Soud poznamenává, že český právní řád nepředpokládá žádnou sankci pro případ nedodržení této povinnosti. Na rozdíl od švýcarského Federálního soudu (viz rozsudek ve věci *Boxer Asbestos S. A. proti Švýcarsku* (rozh.), č. 20874/92, ze dne 9. března 2000, nepublikováno) nebo španělského Ústavního soudu (viz rozsudek ve věci *González Marín proti Španělsku* (rozh.), č. 39521/98, ESLP 1999-VII), není český Ústavní soud příslušný k přijetí konkrétních opatření s cílem urychlit předmětné řízení.

68. Český Ústavní soud rovněž nemůže přiznat stěžovateli jakékoli odškodnění za již vzniklé průtahy. Dle názoru Soudu nelze tuto mezeru kompenzovat možností podat žalobu na náhradu škody proti státu podle zákona č. 82/1998 Sb. Vládě, která je v dané věci povinná nést důkazní břemeno, se totiž nepodařilo prokázat (odstavec 64 výše), že prostřednictvím tohoto typu žaloby lze dosáhnout náhrady morální újmy (viz obdobně rozsudek ve věci *Havala proti Slovensku* (rozh.), č. 47804/99, ze dne 13. září 2001, nepublikováno). Ve věcech délky řízení však stěžovatelé trpí především morální újmou, přičemž Soud jim neukládá její výši prokazovat.

69. Za těchto okolností má Soud za to, že v České republice neexistuje opravdový právní prostředek nápravy umožňující konkrétní osobě stěžovat si na nepřiměřenou délku řízení (viz obdobně rozsudek ve věci *Horvat proti Chorvatsku*, viz výše, § 48). Námitka stěžovatelů, že na vnitrostátní úrovni by jim žádný právní prostředek nápravy neumožnil účinně uplatnit jejich stížnost, byla tudíž důvodná.

Soud proto dospěl k závěru, že neexistuje přiměřený a účinný prostředek nápravy, který by stěžovatelé byli povinni podle článku 35 odst. 1 Úmluvy vyčerpat. Soud proto vládou vznesenou námitku nevyčerpání vnitrostátních právních prostředků nápravy zamítá.

II. KE TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 6 ODS. 1 ÚMLUVY

70. Stěžovatelé poukazují na to, že jejich případy nebyly projednány v „přiměřené lhůtě“ ve smyslu článku 6 odst. 1 Úmluvy, jehož relevantní část zní:

„Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla (...) v přiměřené lhůtě projednána (...) soudem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích (...)“

71. Vláda argumentuje, že podle jejich vlastních prohlášení neměli stěžovatelé přehled o jednotlivých řízeních, a to mimo jiné z důvodu výměny právních zástupců. Tento přístup je podle vlády neslučitelný s potřebnou mírou pečlivosti, již musí prokázat každý účastník řízení. Vláda dále zdůrazňuje časté potíže v komunikaci mezi prvním stěžovatelem a

JUDr. H. s tím, že posledně zmiňovaný byl úmyslně nečinný, neboť stěžovatelé měli velký zájem na prodlužování jejich řízení v naději, že dojde ke změně restitučního zákonodárství.

72. Stěžovatelé se domnívají, že v daném případě došlo k porušení článku 6 odst. 1 Úmluvy.

73. Soud připomíná, že přiměřenost délky řízení se posuzuje podle okolností případu a s ohledem na kritéria vyplývající z jeho judikatury, kterými jsou zejména složitost věci, chování stěžovatele a jednání příslušných orgánů, jakož i význam sporu pro stěžovatele (viz z mnoha dalších například rozsudek ve věci *Frydlender proti Francii* [velký senát], č. 30979/96, § 43, ESLP 2000-VII).

74. Soud poznamenává, že v daném případě je třeba posoudit tři odlišná řízení; řízení vedené prvním stěžovatelem trvalo ve dvou stupních téměř deset let, jedno řízení zahájené druhým stěžovatelem trvalo v jednom stupni téměř pět let a druhé pak ve dvou stupních šest let a tři měsíce.

75. Soud dále konstatuje, že spory nebyly nijak zvlášť složité, ale že pro stěžovatele měly velký význam zejména s ohledem na jejich věk a zdravotní stav. Soud rovněž poznamenává, že stěžovatelé a jejich právní zástupce sice do jisté míry přispěli k prodloužení řízení, avšak nelze vysvětlit celkovou délku těchto řízení pouze jejich chováním.

76. Vzhledem k míře pečlivosti, kterou bylo nutné v dané věci prokázat, je postup soudních orgánů také způsobilý kritiky. Soud upozorňuje na dlouhá období nečinnosti, která nelze přičítat stěžovatelům.

77. Po posouzení skutkové stránky věci ve světle argumentů stran a své judikatury v dané oblasti se Soud domnívá, že délka tří předmětných řízení, z nichž každé bylo posuzováno jako celek, neodpovídá požadavku „přiměřené lhůty“.

K porušení článku 6 odst. 1 Úmluvy tedy došlo.

III. KE TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 13 ÚMLUVY

78. Stěžovatelé namítají, že neměli k dispozici účinný právní prostředek nápravy způsobilý zhojit délku jejich restitučních řízení. V tomto ohledu poukazují na článek 13 Úmluvy, který zní:

„Každý, jehož práva a svobody přiznané (...) Úmluvou byly porušeny, musí mít účinné právní prostředky nápravy před národním orgánem, i když se porušení dopustily osoby při plnění úředních povinností.“

79. Vláda poukazuje na obrat v judikatuře v dané oblasti, k němuž došlo v souvislosti s rozsudkem ve věci *Kudla proti Polsku* ([velký senát] č. 30210/96, § 152, ESLP 2000-XI), a poznamenává, že navzdory tendenci k zavádění kompenzačních prostředků nápravy neexistuje v Evropě jednotný model vnitrostátního právního prostředku. Vláda se domnívá, že český systém prostředků nápravy směřujících proti nepřiměřené délce řízení umožňuje nejen urychlení řízení, ale také náhradu utrpěné újmy (viz odstavce 61 až 64 výše).

80. Stěžovatelé se proti tomuto tvrzení ohrazují. První stěžovatel mimo to trvá na podružné povaze té části stížnosti, která se týká délek řízení, a vyjadřuje svůj nesouhlas s rozhodnutím Soudu prohlásit části stížnosti týkající se článku 1 Protokolu č. 1 za nepřijatelné.

81. Soud v první řadě připomíná, že článek 13 Úmluvy zaručuje existenci účinného právního prostředku nápravy před vnitrostátním orgánem, který umožňuje si stěžovat na porušení povinnosti projednat danou věc v přiměřené lhůtě, stanovené v článku 6 odst. 1. Kromě toho může soubor prostředků nápravy poskytnutých vnitrostátním právem splňovat požadavky článku 13, i když žádný z nich jim sám o sobě nevyhovuje. Je tedy vždy třeba zjistit, zda prostředky, které jsou ve vnitrostátním právu k dispozici, jsou „účinné“ v tom smyslu, že mohou zamezit vzniku nebo pokračování tvrzeného porušení, anebo dané osobě poskytnout za každé již nastalé porušení vhodnou nápravu (viz výše uvedený rozsudek ve věci *Kudla proti Polsku*, § 156 až 158).

Článek 13 tedy dává v dané oblasti na výběr: právní prostředek nápravy je „účinný“, pokud umožňuje, buď aby příslušné soudy rozhodly dříve, anebo aby se konkrétní osoba domohla odpovídající nápravy průtahů již vzniklých (rozsudek ve věci *Mifsud proti Francii* (rozh.), č. 57220/00, ESLP 2002–VIII).

82. Při této příležitosti Soud opakuje, že hierarchickou stížnost, na niž poukazuje vláda, nelze považovat za právní prostředek umožňující si stěžovat na délku řízení (§ 66 výše).

83. Pokud se jedná o ústavní stížnost tak, jak je zakotvena v českém právu, Soud znovu prohlašuje, že tato nepředstavuje účinný prostředek nápravy proti délce řízení, pokud neumožňuje uložit soudům povinnost urychlit řízení, ani neposkytuje odškodnění újmy, která by mohla z nepřiměřené délky řízení vzniknout. Stejně tak tomu je u žaloby podle zákona č. 82/1998 Sb., kterou nelze považovat za mechanismus umožňující adekvátní nápravu již nastalých porušení (odstavce 67 až 68 výše).

84. Soud se proto domnívá, že z důvodu neexistence účinného právního prostředku nápravy ve vnitrostátním právu, jehož prostřednictvím by stěžovatelé mohli poukazovat na délku předmětných řízení, došlo v daném případě k porušení článku 13 Úmluvy.

IV. K UPLATNĚNÍ ČLÁNKU 41 ÚMLUVY

85. Článek 41 Úmluvy stanoví:

„Jestliže Soud zjistí, že došlo k porušení Úmluvy nebo Protokolů k ní, a jestliže vnitrostátní právo dotčené Vysoké smluvní strany umožňuje pouze částečnou nápravu, přizná Soud v případě potřeby poškozené straně spravedlivé zadostiučinění.“

A. Škoda

86. Stěžovatelé požadují náhradu materiální škody v celkové výši 23 791 Euro (EUR), jež odpovídá jejich ušlému zisku a nákladům na opravy jejich majetku, který byl předmětem restitučních řízení.

Stěžovatelé dále požadují částku 63 291 EUR jako náhradu morální újmy způsobené zdoluhavým bojem, který vedli, aby svůj majetek získali v restitučních řízeních zpět.

87. Vláda namítá, že neexistuje žádná příčinná souvislost mezi tvrzenou materiální škodou a délkou řízení ve smyslu článku 6 odst. 1 Úmluvy. Vláda rovněž poznamenává, že stěžovatelé neprokázali reálnost částky požadované z titulu morální újmy, kterou vláda považuje za přehnanou. Jestliže Soud dospěje k závěru, že došlo v řízení vedeném druhým

stěžovatelem, zemřelým v květnu roku 2002, k porušení článku 6 odst. 1 Úmluvy, má vláda za to, že toto konstatování by pro syna druhého stěžovatele představovalo dostatečné spravedlivé zadostiučinění. Stejně tak by tomu bylo v případě konstatování porušení článku 13 Úmluvy.

88. Soud nezjistil žádnou příčinnou souvislost mezi materiální škodou tvrzenou stěžovateli a porušením článku 6 Úmluvy, k němuž podle Soudu došlo. Náhrada škody z tohoto titulu tedy není na místě.

Soud se naopak domnívá, že stěžovatelé z důvodu nepřiměřené délky řízení nesporně utrpěli morální újmu.

S ohledem na význam, jaký měl daný spor pro prvního stěžovatele, a na skutečnost, že sám do jisté míry přispěl k délce řízení, Soud mu na spravedlivém základě, jak to předpokládá článek 41 Úmluvy, z tohoto titulu přiznává částku 4 000 EUR.

Vzhledem ke své judikatuře vztahující se k dané oblasti (rozsudek ve věci *Massimo Pugliese proti Itálii*, č. 45789/99, ze dne 28. listopadu 2002, nepublikováno; rozsudek ve věci *Fatourou proti Řecku*, č. 41459/98, ze dne 3. srpna 2000, nepublikováno; rozsudek ve věci *J. B. proti Francii*, č. 33634/96, ze dne 26. září 2000, nepublikováno; rozsudek ve věci *Francisco proti Francii*, č. 38945/97, ze dne 13. listopadu 2001, nepublikováno) rozhodl Soud na spravedlivém základě přiznat z tohoto titulu dědici druhého stěžovatele částku 6 000 EUR.

S ohledem na skutečnost, že stěžovatelé mají trvalé bydliště v zahraničí a výši utrpěné škody vyčíslili v Euro, Soud se domnívá, že je vhodné uhradit jim výše uvedené částky v Euro, a nikoli v národní měně žalovaného státu.

B. Náklady a výdaje

89. Z titulu náhrady nákladů a výdajů stěžovatelé dále požadují částku 11 614 EUR; tato částka zahrnuje 2 434 EUR jako odměnu právního zástupce, 5 612 EUR za několik cest stěžovatelů do Prahy, částku 1 962 EUR za komunikační náklady a částku 1 606 EUR za cestovní náklady vynaložené v souvislosti s jednáním před Soudem.

90. Vláda zpochybňuje některé doklady předložené stěžovateli na podporu jejich požadavku a zdůrazňuje, že na vnitrostátní úrovni mohli stěžovatelé v souvislosti s porušením Úmluvy náklady a výdaje jen obtížně vynaložit, neboť nevyvinuli žádné úsilí k urychlení řízení. Jediná skutečně podložená částka je podle vlády částka vynaložená právním zástupcem stěžovatelů na cestu do Štrasburku v souvislosti s jednáním konaným dne 11. března 2003.

91. Podle judikatury Soudu může být stěžovateli přiznána náhrada nákladů a výdajů pouze pokud, pokud je prokázána jejich reálnost, nezbytnost a účelnost jejich výše (viz například rozsudek ve věci *Bottazzi proti Itálii* [velký senát], č. 34884/97, § 30, ESLP 1999-V). Vzhledem k podkladům, které má Soud k dispozici, a k výše uvedeným kritériím přiznává Soud stěžovatelům jako náhradu nákladů a výdajů celkovou částku ve výši 1 500 EUR.

C. Úroky z prodlení

92. Soud považuje za vhodné, aby se úroky z prodlení zakládaly na úrokové míře marginální zápůjční facility Evropské centrální banky, navýšené o tři procentní body.

Z TĚCHTO DŮVODŮ SOUD JEDNOMYSLNĚ

1. *zamítá* předběžné námitky vlády;
2. *rozhoduje*, že došlo k porušení článku 6 odst. 1 Úmluvy;
3. *rozhoduje*, že došlo k porušení článku 13 Úmluvy;
4. *rozhoduje*,
 - a) že žalovaný stát má uhradit prvnímu stěžovateli ve lhůtě tří měsíců ode dne, kdy se rozsudek stane podle článku 44 odst. 2 Úmluvy konečným, za morální újmu částku 4 000 EUR (čtyři tisíce Euro), jakož i každou případnou částku dlužnou jako daň;
 - b) že žalovaný stát má uhradit dědici druhého stěžovatele ve lhůtě tří měsíců ode dne, kdy se rozsudek stane podle článku 44 odst. 2 Úmluvy konečným, za morální újmu částku 6 000 EUR (čtyři tisíce Euro), jakož i každou případnou částku dlužnou jako daň;
 - c) že žalovaný stát má v téže lhůtě uhradit stěžovatelům na nákladech a výdajích částku celkem 1 500 EUR (tisíc pět set Euro), jakož i každou případnou částku dlužnou jako daň;
 - d) že od uplynutí výše uvedené lhůty až do zaplacení budou tyto částky navyšovány o prostý úrok se sazbou rovnající se úrokové míře marginální zápůjční facility Evropské centrální banky platné v tomto období, zvýšené o tři procentní body;
5. *zamítá* ostatní požadavky na spravedlivé zadostiučinění.

Vyhotoveno ve francouzském jazyce a vyhlášeno na veřejném jednání v Paláci lidských práv ve Štrasburku dne 10. července 2003.

S. DOLLÉ
tajemnice

J.-P. COSTA
předseda